

Erja Saarinen

”Uskotteko te, me osataan”

Seminaaria juontaa kaksi nuorta naista keltamustissa Selviytyjät-paidoissaan. Heitä kuuntelee kymmeniä lastensuojelun ammattilaisia. Seminaari on sijoitettujen nuorten ryhmän käsialaa. Tällä kertaa kehittämisideat tulevat ”asiakkailta”.

Minä selviydyn -seminaarissa puhuu nuori poliisimies Sami, joka on tehnyt poliisiammattikorkeakoulun lopputyönsä poliisin toiminnasta lapsen huostaanottilanteesa. Ambulanssi, poliisiauto ja sosiaalityöntekijät jäivät hänen mieleensä, kun hänet vietiin viisi-vuotiaana pois kotoaan. Aiheen käsittely jatkuu julkisoikeuden kandidaatin työssä.

Aikanaan huostaan otetut nyt 18–23-vuotiaat nuoret ovat kolmen vuoden ajan työstäneet *Selviytyjät*-kehittäjäryhmässä kokemuksiaan lastensuojelusta sen kehittämisideoiksi. Maaliskuussa he järjestivät ammattilaisille seminaarin.

Ryhmä toimii Pesäpuu ry:ssä **Johanna Barkmanin** tukemana. Aluksi mukana oli yhdeksän nuorta naista, mutta vuosi sitten ryhmä täydentyi kahdella nuorella miehellä ja toisella vetäjällä, **Marko Nikkasella** sijaishuoltoa tarjoavasta Palmukodista.

Hyppy asiakkaasta kehittäjäksi vaatii rohkeutta:

”Haluan kuitenkin varoittaa: ryhmä voi saada aikaan muutoksen sinussa; voi ilmetä vahvaa halukkuutta puolustaa kaltoin kohdeltuja lapsia ja nuoria, se voi herättää suuttumusta joitain niitä tahoja kohtaan, jotka ovat toimineet väärin eikä mullistaa omaa elämää siltä osin, että haavat voivat aueta asioita prosessoidessa. Kuitenkin se kaikki on normaalia, ja oman kokemuksen perusteella voin sanoa, että tästä kaikesta seuraa kuitenkin niin paljon hyvää, sekä henkilökohtaisesti että laajemmalla areenalla.”

Ryhmän kehittämistyöstä on ollut apua selviytyjien omassa elämässä, mutta erityisesti he iloitsevat siitä, että hyötyä on tuleville lastensuojelun sukupolville. He ovat tehneet *10 faktaa lasten ja nuorten suojelusta* -aineiston ja osallistuneet *Asiaa lastensuojelusta* -verkkopalvelun tekemiseen. Heitä on myös kuultu sijaishuollon kansainvälisissä seminaareissa.

Jumista vimmaan

Syrjäytymisvaarassa olevia lapsia, riskejä – näitä sanoja käytetään lastensuojelulapsista. Lapsiasiavaltuutettu **Maria Kaisa Aula** ihmetteli sitä, että kun yleensä nuoriin liitetään toivo, luovuus ja tulevaisuus, miksi nämä ei koske lastensuojelulapsia.

Nuoret haluavat muuttaa sanastoa, koska sanoilla on väliä. He käyttävät *selviytyjät*-käsitettä, joka viestii toivosta ja halusta mennä eteenpäin.

ASIALISTA UUSIKSI

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsille pitää taata paitsi suojelu, palvelut ja toimeentulo myös osallistuminen. Se ei tarkoita vain sitä, että lapset ja nuoret kommentoivat niitä asioita, joista aikuiset pyytävät kommentteja vaan heidän pitää päästä uudistamaan asialistaa, Maria Kaisa Aula korostaa.

Nuoret korostavat, ettei selviytyjät ole sama asia kuin selviytyneet. Selviytymistä on vaikea määritellä. He varoittavat asettamasta selviytymiselle ehdottomia kriteereitä. Sami on opiskellut ja saanut töitä, mutta toiselle selviytyminen voi olla sitä, että saa *pre paid* -liittymän sijaan oman matkapuhelinliittymän. Velat eivät enää estä sopimuksen tekemistä.

Kehittäjäryhmä on tiivistänyt selviytymisen edellytyksiä:

Lapsella ja hänen tukiverkostonsa ihmisillä pitää olla katse eteenpäin. *Vimma* on halua päästä eteenpäin ja olla erilainen kuin vanhempansa, mutta pitää myös tietää, mitä on takana, jotta voi katsoa eteenpäin.

Jumi on juuttumista käsillä olevaan hetkeen. Jos ammattiauttaja tokaisee, että sä oot isäs tytär, jumi on sitten siinä. Nuori alistuu siihen, ettei huonoista lähtökohdista voi tulla mitään hyvää.

Samin mielestä ammattilaisten on uskottava siihen, että lastensuojelu on uusi alku eikä kaiken loppu – että luovuttamisen sijasta on aina myös selviytymisen vaihtoehto. Jos työntekijät eivät usko tähän, miten lapsi voisi uskoa.

”On näytettävä lapselle, että edessä on vain voitettavaa. Taakat on muutettava voimavaroiksi. On uskottava lapsen unelmiin – lastensuojelulapsikin saa unelmoida vaikka lentäjän ammatista. Jonkun pitää auttaa unelmoimaan, jos ei itse pysty.”

Saat kiinnittyä uusiin ihmisiin

Lastensuojelun pitää tehdä lapsen elämästä turvallista: arki toimii, kotona on vanhemmat – pysyvät aikuiset – ruokaa ja puhtaita vaatteita. Aikuiset asettavat lapselle rajat.

Jos biologinen perhe on ollut lapselle hutera turvapaikka, tarvitaan sen vaikutusten korjaamiseksi vahvaa turvaverkkoa.

Lapsen pitää saada itseltään ja muilta lupa

kuvat: Lahja Kallinen

Oli pakko katsoa kärsinyttä lasta silmiin

● Vaikuttavaa, hienoa, tärkeää kuultavaa, näin **Mikko Oranen** THL:stä luonnehti *Minä selviydyn* -seminaaria. Yli kaksikymmentä vuotta sosiaali- ja terveysalan seminaareja työkseni kuunnelleena yhdyn Orasen arvioon.

Tuo kaksikymmentä vuotta on puhuttu asiakaskeisyydestä ja asiakaslähtöisyydestä. Asiakkaat tai kansalaiset ovat kuitenkin harvoin olleet paikalla niissä tilaisuuksissa, joissa heitä koskevista asioista puhutaan. Mieleeni on jäänyt muutamia poikkeuksia:

Joskus 1990-luvulla Lääkäriliitto järjesti lehdistötilaisuuden huumausaineiden käyttäjien korvaushoidosta. Hoidossa olevat kertoivat elämänlaatunsa paranemisesta. Tarkoitus lienee ollut hyvä, mutta päällimmäiseksi tunteeksi jäi, että ”asiakkaat” oli raahattu jonkinlaisiksi näytteiksi paikalle. Jotkut lääkärit yleisön joukossa arvioivat sumeilematta heidän kuntoaan ja kauhistelivat heidän elämäntapaansa.

Lapissa tutustuin 2000-luvun alussa toimeentulotukiasiakkaiden kehittäjäryhmään. Tätä työtä on jatkettu pitkäjänteisesti. Viime syksynä asiakaskehittäjiä haettiin Lapin Kansan ilmoituksella ja nyt kehittämistyöstä maksetaan asiakkaille myös korvaus. Tämä on jo vakavasti ottamista.

Pari vuotta sitten olin Asumispalvelusäätiö Aspan *Asiakkaan äänellä* -seminaarissa. Sen olivat järjestäneet asumispalveluiden käyttäjät, jotka on koulutettu palveluiden vertaisarvioijiksi. He konkretisoivat sen, mitä on itsenäinen elämä.

Ja nyt sitten lastensuojelun nuoret selviytyjät. Nuoret vaativat kaikilta, että asioista puhutaan niiden oikeilla nimillä. Vaikka sattui, oli pakko katsoa silmiin lasta, joka on kokenut paljon pahaa. Ei päässyt vieraannuttavien käsitteiden suojaan; hyvinvointivajeesta tuli nälkää, hylkäämistä ja pelkoa.

Nuoret vetivät seminaarin napakasti, ohjelma oli punnittu ja vaihteleva. Ammattilaisilta tilat puheenvuorotkin pysyivät selväkielisinä ja tiivinä. Ryhmä on linjannut, että lasten ja nuorten kokemukset tuodaan esiin ryhmänä, mikä suojaa nuoria.

Nuoret ovat mukana järjestämässä *Uskomme sinuun – usko sinäkin* -sijaishuollon kiertuetta yhdessä lapsiasiavaltuutetun toimiston, THL:n ja Lastensuojelun Keskusliiton kanssa. Se järjestetään viidellä paikkakunnalla ensi syksynä. Tilaisuuksissa sijaishuollossa olevat nuoret kertovat ajatuksiaan sijaishuollon kehittämisestä. Ensi vuonna järjestetään seminaareja lastensuojelun ammattilaisille eri puolilla Suomea. Kannattaa mennä altistumaan *Selviytyjien* ajatuksille! ●

kiinnittyä uusiin ihmisiin. Lapsi on äärimmäisyyksiin asti lojaali syntymäperhettään kohtaan. Luvan saamisessa auttaa tieto, että myös biologisia vanhempia autetaan.

”...et oon saanu asua koko kaheksan vuotta samassa sijaisperheessä, oon oppinu luottamaan perheen vanhempiin ja tuntenu itteni osaks tätä perhettä.”

Järjestelmä ei tee liittymistä helpoksi, kun lapsi joutuu kulkemaan sijoituspaikasta toiseen ja lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät vaihtuvat tiuhaan.

Selviytymään auttaa puhuminen, ymmärtäminen ja hyväksyminen – lapsi tarvitsee tilaa ja aikaa puhua omaan tahtiinsa omalla tyyllillään.

”Ei tarvita kaikkea hienoa vaan arjen perusjuttuja, joista meillä on ehkä ollut pulaa”, yksi seminaarin vetäjistä, Pipsa painotti.

Yksin karujen asiakirjojen kanssa

Lastensuojelun asiakirjat ja omiin asiakirjoihin tutustuminen on yksi nuorten esille nostama kehittämisskohteen: Jotkut nuoret on jätetty yksinään lukemaan satuttavia dokumentteja. Joillekin on annettu asiakastiedot korpulla – tietokonelevykkeellä, joka ei avaudu nykyykoneilla. Jonkun asiat on kirjattu käsialalla, josta ei saa selvää.

Nuorten mielestä asiakirjoihin pitäisi kirjata selvät faktat, mitä on tapahtunut ja mihin toimenpiteet ovat perustuneet. He kaipaavat tietoa myös ajasta ennen huostaanottoa.

Perheestä ja lapsista voisi kirjata myös hyviä asioita – asiakirja ei saisi olla vain tyyliä syntilistä. Joku perhetyöntekijä oli kirjoittanut lapselle kirjeen myöhemmin annettavaksi. Siinä hän kuvasi lapsen ja perheen arkea ennen huostaanottoa. Tällaisia hyviä käytäntöjä pitäisi kehittää.

”EI ME MITÄÄN OUTOLAISIA OLLA”

Olemme samanlaisia kuin muutkin nuoret – selviytymisen edellytykset ovat samanlaisia kaikilla lapsilla. Lastensuojelulapsilla joihinkin ”tavallisiin” asioihin pitää vain kiinnittää enemmän huomiota, Selviytyjät sanovat.

Paperit tehdään nyt järjestelmää varten. Nuoret toivoivat dokumentointia, joka kirjoitetaan lapselle ja joka palvelisi jatkuvuutta ja tulevaisuutta.

Eikä nuorta saa jättää yksin lukemaan synkkiä asiakirjoja.

Taustalta lapsen rinnalle

”Tiesitkö, että vihasin sinua vuosia?” Sosiaalityöntekijä **Pirjo Vähämaa** sai vastattavakseen Samin kysymyksen. Siellä he seisivat lavalla rinnakkain: aikuiseksi kasvanut sijoitettu lapsi ja hänet sijoittanut sosiaalityöntekijä.

Viha-kysymyksestä huolimatta Pirjon ja Samin välit ovat kunnossa. Vähämaa kuuli Samin ajatuksia huostaanotostaan ensimmäisen keran *Pride*-koulutuksessa, jossa Sami kertoi lastensuojelusta lapsen silmin. Aiemmin hän ei ollut koskaan kuullut lapsen kertomusta huostaanotostaan.

Sami kysyi, pitääkö lastensuojelun työntekijöiden pysyä passiivisina viranomaisina taustalla vai ovatko he valmiita olemaan lapsen rinnalla ja ottamaan riskejä lapsen vuoksi. Voiko lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vaikka lähteä

SIJOITETTU JA SJOITTAJA

Miksi emme kysy sijoitetulta lapselta tai nuorelta, miten hän jaksaa ja näkee tilanteen? Miten se hänestä hoidetaisiin parhaiten? Kuitenkin aina mieltii, mitä voisi tehdä toisin, jotta lapsella olisi helpompaa, sanoo sosiaalityöntekijä Pirjo Vähämaa rinnallaan Sami, jonka hän aikanaan sijoitti.

Selviytyjien selviytymisen mittarit

Nuori kykenee

- nauttimaan elämästään
- olemaan ylpeä itsestään menneisyydestään huolimatta
- arvostamaan itseään
- asettamaan omalle toiminnalleen tavoitteita ja saavuttamaan niitä
- pärjäämään omassa arjessaan
- rakastamaan
- kohtaamaan menneisyytensä asiat ja uskaltaa luottaa toisiin ihmisiin
- katsomaan tulevaisuuteen luottavaisena
- unelmoimaan

www.pesapuu.fi

Minä selviydyn –seminaarin alustukset, muun muassa tietoa kehittäjäryhmän perustamisen tueksi

Selviytyjät-ryhmän

10 faktaa lasten ja nuorten suojelesta

www.asiaalastensuojelusta.fi

Ensi- ja turvakotien liiton sivusto lastensuojelusta lapsille

keilaamaan lapsen kanssa? Voisiko tehdä jotain muuta toimistossa puhumisen sijasta?

Oma maailmankuva saa horjua

Mitä oikeastaan tarkoittaa ihmisen ottaminen vakavasti? Tämän kysymyksen nuoret olivat antaneet lastenpsykiatri **Jukka Mäkelälle** pohdittavaksi. Hän etsi merkitystä vakava-sanan juurilta: Vakavan pohjana on sana vakaa, joka merkitsee jotain, joka ei horju vaan pysyy lujana. Kantasuomessa vaka tarkoittaa hyvää tapaa toimia.

Vakavasti ottaminen merkitsee sitä, että kuuntelee toista antamatta muiden ajatusten ja näkemysten horjuttaa itseään. Ei ole etukäteen päättänyt, mikä on toiselle totta.

Kaksi kolmasosaa sosiaalityöntekijöistä tapaa lapsen vain kerran tai kahdesti. Tapaaminen ei takaa kuulemista eikä luottamusta synny näin lyhyessä ajassa.

Lapsella on usein lukuisia työntekijöitä, mutta kenelläkään ei ole kunnon suhdetta häneen. Suhteen luomista ja pitkäjänteisyyttä ei ole asetettu laatuksiteriksi vaan suhteita katkotaan ja lapsia lähetellään eri paikkoihin.

Huostaanotto on yhteiskunnan vahvinta valankäyttöä ihmiseen. Rikoksen tekevä tietää, että siitä joutuu vankilaan. Lapsi ei ole tehnyt mitään väärää.

Mäkelä painotti, että valta on tiedostettava ja sen käyttöä on arvioitava herkillä korvalla, käyttäkö sitä mahdollisuuksien rajaamiseen vai avaamiseen.

”Lapsi on kokenut pettymyksiä. Lastensuojelun ammattilaisen on varmistettava, että paha peittyi, että työntekijä tekee enemmän hyvää kuin paha. On tehtävä kovista toimenpiteistä selviämisen suunnitelma.”

Eristetäänkö säteilevä sydän?

Miten lastensuojelua ylipäänsä voisi kehittää kuulematta lapsia ja nuoria, **Mikko Oranen** ihmetteli. Hän toimii kehittämisspäällikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella. Hänestä lasten ja nuorten kokemukset ja kehittämissideat ovat kuin ydinreaktorin säteilevä sydän. Niistä irtoaa valtavasti energiaa. Miten suhtaudumme siihen – tukahdutammeko sen tuhansilla tonneilla terästä ja betonia vai altistummeko sille?

Oranen kertoi ”korkean tason” -seminaarista, jossa eri hallinnonalojen edustajat puhuivat lasten osallisuudesta:

Yksi sanoi, että asia on hanskassa, kun siitä on kehittämishanke menossa, tulossa ja suunnitteilla. Toinen totesi, että aihe on tärkeä ja kannatettava ja sitä on meidänkin organisaatiossa pohdittu. Kolmas kertoi, kuinka ihania lapset ovat ja kuinka paljon hän arvostaa heitä. Idealisointi sivuutti lapset vakavasti otettavina ihmisinä. Vasta neljäs puhuja osoitti ymmärtävänsä ja näytti huolensa siitä, mitä puutteita lasten osallisuudessa on.

Oraasesta puhujat kuvastivat toimintakulttuuriamme, jossa ei ymmärretä, että osallisuus tuottaa lamppuun valkeaa:

”Meillä ei ole varaa sivuuttaa sitä, vaikka se voi tehdä olomme epävarmaksi, pelokkaaksi ja syylliseksi. Asiakkaiden kuuleminen ei aina ole sivistynyttä keskustelua. Voimme joutua häpeämään tekojamme ja tekemättä jättämisiamme. On ahdistavaa kohdata se, mitä lasten elämä todella on.”

”Työntekijän pitää ottaa riski. Hän ei tiedä, mitä seuraa, mutta pitää uskoa, että lopulta altistuminen tuottaa jotain hyvää.” ●